

ПЕРША ТАНКОВА БИТВА НІМЕЦЬКО-РАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ В РАЙОНІ ЛУЦЬК-БРОДИ-ДУБНО

Микола ПАШКОВЕЦЬ,
історик

Пашковець Микола. Перша танкова битва німецько-радянської війни в районі Луцьк-Броди-Дубно 23–30 червня 1941 року.

У статті висвітлюється невинувато замовчувана танкова битва в районі Луцька-Бродів-Дубна, що відбулася 23–30 червня 1941 року. Автор показує перебіг битви, сили і засоби сторін, аналізує причини поразки, невинуватих людських втрат радянських військ, закликає до запізнілого вшанування полеглих.

Ключові слова: найбільша танкова битва, механізовані корпуси, німецька танкова група, Тараканівський форт.

Пашковець Николай. Первая танковая битва немецко-советской войны в районе Луцк-Броды-Дубно 23–30 июня 1941 года.

В статье освещается неоправданно замалчиваемая танковая битва в районе Луцка-Брод-Дубна, которая состоялась 23–30 июня 1941 года. Автор показывает ход битвы, силы и средства сторон, анализирует причины поражения, неоправданные людские потери советских войск, призывает к запоздалому чествованию погибших.

Ключевые слова: самая большая танковая битва, механизированные корпуса, немецкая танковая группа, Таракановский форт.

Pashkovets Mykola. *The first tank battle of German-Soviet war in the Lutsk-Brody-Dubno June 23–30, 1941.*

The article highlights the unduly suppressed tank battle in the area of Lutsk-Brody-Dubno, held June 23–30, 1941. The author shows the course of battle, capabilities parties, examines the reasons for the defeat, unnecessary loss of Soviet troops, calling for late honoring the fallen.

Key words: *the greatest tank battle, mechanized corps, the German Panzer Group Tarakanivskyy fort..*

Донедавна велика кількість наших співвітчизників була впевнена, що найбільша танкова баталія відбулася на Курській дузі під Прохорівкою. Але мало хто знає, що 70 років тому (кругла дата, що й досі оповита печаллю й таїною мороку і забуття) у трикутнику Луцьк-Броди-Дубно, особливо на полях біля Тараканівського форту поблизу Дубна, 23–30 червня 1941 року в Другій Світовій війні відбулася найбільша у світовій історії танкова битва. Якщо бій під Прохорівкою відбувся за один день, то танкова баталія під Дубно тривала понад тиждень.

У цьому бойовищі брали участь шість механізованих корпусів Київського Особливого військового округу, а саме: північне угруповання (9-й, 19-й та 22-й механізовані корпуси із 31-им стрілецьким корпусом), що базувалося у районі Луцька; південне угруповання (4-й, 8-й і 15-й механізовані корпуси із 37-й стрілецьким корпусом), що базувалося в районі Бродів і нараховувало у своєму складі 3128 танків усіх типів – від легких БТ і Т-26 до модернізованих гігантів КВ-2 і Т-34, яких налічувалося понад 800 одиниць.

З боку супротивника у протистоянні брало участь 799 німецьких танків і САУ 1-ї танкової групи генерал-полковника (згодом – генерал-фельдмаршал) Евальда фон Кляйста, із них лише 450 належали до класу Pz.III і Pz.IV. Танкова група фон Кляйста складалася з трьох механізованих армійських корпусів у складі п'яти танкових і чотирьох моторизованих дивізій. Якби ці дві танкові армади зійшлися у прямому протистоянні, то результат битви було б легко передбачити. Але реалії, на превеликий жаль, зовсім інші. Радянські механізовані

корпуси втратили більшу частину броньованої техніки і вже через тиждень почали відступати, зазнавши нищівної поразки.

Координувати дії Південно-Західного фронту прибув особисто начальник генерального штабу Робітничо-Селянської Червоної Армії генерал армії Георгій Жуков. Атаки радянських танків під Радеховом, Войницею, Бродами описані досить детально, день за днем, з аналізом доступних документів з обох боків, даних про втрати і можливими варіантами розвитку подій. Половина з 2825 одиниць техніки, що «разя огнем, сверкая блеском стали», була знищена

Пауль Людвиг Евальд фон Кляйст – єдиний фельдмаршал, який помер у радянському полоні

прямо на марші: через несправність (багато танків не змогли навіть виїхати за ворота своїх частин), через погане управління військами, неузгодженість бойових порядків корпусів у порівнянні з німецькими танковими дивізіями (особливо при взаємодії з артилерією і піхотою), наслідування шаблонним довоєнним схемам прикриття, відсутність дієвого зв'язку, недостатнє забезпечення паливом, що призвело до зупинки понад 300 машин просто на полі бою, очікування вказівок з Москви, через яке авіація не отримала наказу атакувати колони противника і втрачала літаки при захисті своїх летовищ.

Після 22 червня чотири дні основна ударна сила фронту – 8-й механізований корпус, який вищі штаби «крутили» у трикутнику Стрий-Перемишль-Львів, пройшов форсованим маршем майже півтисячі кілометрів (понад 100 км за добу), тоді як статутна норма – 60 км на добу. Через це половина техніки корпусу так і не вступила в бій, а залишилася на дорогах, у тому числі майже всі важкі танки Т-35. Чому командування «крутило» мехкорпуси і танкові дивізії? Та тому, що не знало, як ними вогувати.

Є безліч свідчень учасників тих подій: страх перед «своїм» командуванням був більшим за страх перед ворогом. Червона армія тотально боялася. Особливо командири. Там, де вони внаслідок об'єктивних причин діяли на свій страх і ризик, ці дії

Гітлерівські мотоциклісти в лісах Рівенцини. 1941 р.

нерідко були успішні; де діяла сталінська «вертикаль влади» – страх паралізував усіх. Все це не дозволило радянським військам використати свої переваги і досягти перемоги у прикордонному бойовиську.

Ще одним негативним фактором цієї битви для радянської сторони стали, безумовно, неякісні дії розвідки, або, можливо, невміння чи небажання правильно розпорядитися розвідданими, які часто добувалися ціною життя радянських розвідників.

Німці ж, судячи з усього, були дуже добре поінформовані про стан речей в радянській армії, тому, не вагаючись, стрімко атакували більші у три з половиною рази сили ворога. Вони проявили набагато краще стратегічне мислення, оскільки війська головної ставки зробили на оперативну дію невеликих за кількістю техніки механізованих з'єднань з танків, піхоти на машинах, частин розвідки на мотоциклах та легких танках, зведених у танкові групи.

Ці танкові групи мали пробити лінію оборони радянських військ та наступати у глибину, охоплюючи ворожі частини з флангів. У результаті їх оточували, а німецькі війська виходили на оперативний простір.

Натомість, у Червоній армії було зроблено ставку на створення великих танкових з'єднань, але оскільки вони на початок війни не були доукомплектовані іншими родами військ, зокрема, авіацією, то і перевага у кількості танків зводилася нанівець.

Битва розпочалася з наступу 1-ої німецької танкової групи, яка використала розрив завширшки до 50 км, що утворився на кінець 24 червня між 5-ю і 6-ю радянськими арміями. Клейст планував у взаємодії зі своїми 6-ю і 17-ю арміями відрізати війська центру та лівого крила Південно-Західного фронту. Оцінивши обстановку і розкривши цей намір, Військова рада фронту прийняла рішення всіма механізованими корпусами завдати ворогові могутнього контрудару. Проте раптового удару не вийшло. Гітлерівці, використовуючи в обороні протитанкову артилерію, намагалися вивести

Танки під Дубно, червень 1941 р.

свої танки на фланг і в тил наступаючих радянських військ.

І хоча внаслідок відчайдушних дій мехкорпусів горловина німецького танкового прориву значно звузилася, проте зупинити ворожі війська не вдалося. 26 червня довелося здати Дубно.

Незважаючи на невдачу в проведених контрударах, керівництво Південно-Західного фронту продовжує контратакувати. 26 червня було вирішено нанести потужні удари з півночі силами 9, 19 і 22 та з півдня – 4, 15 та 8 мехкорпусами. Величезну кількість танків кинули для того, щоб остаточно підрізати фланги німецького угруповання і оточити його. Проте, ця операція теж зазнала невдачі. Лише дивізії 19-го механізованого корпусу генерал-майора М. В. Фекленка досягнули певного успіху: 43-я танкова, маючи у передових порядках танки Т-34 та КВ, за чотири години боїв відкинула добре пошматовану 11-ту танкову дивізію німців на 30 км та вийшла до Дубна, а 40-а розбила колону ворога біля Млинова.

Цікаво, що німецькі танкові і моторизовані дивізії, незважаючи на радянські контратаки, продовжували планомірний наступ вперед. Тому в багатьох випадках тягар протистояння радянським танкам лягав на піхоту вермахту. Однак і зустрічних танкових боїв також вистачало.

Варто також відзначити дії 8-го механізованого корпусу під командуванням генерала Рябишева (932 танки – більше, ніж в усіх німецьких військах групи армій

«Південь»). Саме восьмий мехкорпус зумів поставити під загрозу весь план «Барбаросса», здійснивши контрудар у напрямі Дубно. Цей удар був суцільною імпровізацією, на підготовку якої командуванню корпусу дали тільки 20 хвилин. Оперативна група під командуванням Михайла Попеля у складі 34-ї танкової дивізії полковника Васильєва, ще одного танкового та корпусного мотоциклетного полків, почавши наступ о 14-й годині 27 червня, спершу відрізала висунуті вперед підрозділи 16-ї танкової дивізії німців від її основних сил, потім вийшла в тил 11-ї танкової дивізії.

Пізніше генерал Михайло Попель згадував: «Для гітлерівців наш удар – цілковита несподіванка. Вони й гадки не мали, що ми наважимося полізти на комунікацію, де і вдень, і вночі хурчать німецькі колони. У самих трусах – загоряли на сонці – метнулись німецькі солдати в окопи, до гармат і танків. З ворожим заслоном Волков покінчив так швидко, що основним силам майже не довелося пригальмовувати. З оточеним угрупованням противника покінчили ще до ночі. Піхота прочісувала поле: то витягли з жита начальника штабу 11-ї танкової дивізії, то начальника розвідки, то кого-небудь ще. Входили в Дубно, коли вже зовсім заночило».

Процитуємо Сергія Грабовського, який так аналізує ці події: «Спогади звучать так, наче це 1945, ну, 1944 рік. Але був червень 1941-го! Наголосимо: це був єдиний потужний удар того часу, де все вирішували самі танкові генерали, а не Генштаб на чолі

Обстріл ворогом позицій радянських військ

з Жуковим, не нарком Тимошенко, не особисто товариш Сталін і не штаб Південно-Західного фронту на чолі з генералом Кирпоносом. Може, тому і сталася ця тактична перемога? Може, якби восьмий мехкорпус не крутили шляхами Львівщини чотири дні, він би за цей час самостійно вийшов кудись до Кракова? Брестська фортеця без наказів билася місяць. А там, де червоноармійці й генерали мали за своєю спиною високі штаби, особливі відділи і загороджувальні загоны – там Червона армія на той час відступала. Того ж 27 червня до Дубно вийшли частини 19-го мехкорпусу і 36-го стрілецького корпусу. Але вони нічого не знали про удар групи Попеля, про те, що ще одне зусилля – і перша танкова група вермахту буде оточена, а весь план «Барбаросса» зазнає краху. Та ривка не відбулося. Бо вище командування, по-перше, не вважало за потрібне інформувати підлеглих

Генерал-полковник Кирпонос Михайло Петрович (командувач Південно-Західним фронтом з червня по вересень 1941 року)

про свої плани і про оперативну ситуацію, по-друге, зв'язок у Червоній армії здійснювався тоді за взірцями громадянської війни. Капітан чи майор з пакетом на панцерному автомобілі. Сталін боявся, що радіо чи телефон підслухає ворог. Крім того, командир особисто розписувався в отриманні пакету зі штабу, отже, його можна було послати під трибунал у разі невиконання наказу.

Таким чином, наприкінці червня 1941 року, після оточення під Дубно 1-ої танкової групи вермахту, міг бути зірваним наступ військ країн Вісі на південному напрямі, а значить, весь план «Барбаросса». Але насправді все розгорталось інакше. Три дні група генерала Попеля тримала оборону в Дубно. Три дні генерал Гальдер, начальник німецького генштабу, писав у своєму щоденнику про загрозу на південному фланзі. Три дні залишався шанс на перемогу, який не був використаний. Через суперечливість наказів командування фронту відбувається дезорганізація дій корпусу, внаслідок чого він потрапляє в оточення, з якого був змушений прориватися.

Лише 29 червня Москва переконалась у безперспективності подальших контрударів, тому 29 червня було санкціоновано відхід мехкорпусів, а 30 червня – загальний відступ військ Південно-Західного фронту на лінію старих укріплених районів до 9 липня. Штаб фронту покинув Тернопіль і перемістився до Проскурова. Член військової ради Південно-Західного фронту комісар Микола Вашугін, що активно організовував контратаки, 28 червня застрелився.

Таким чином, танкова битва у районі Луцьк–Рівне–Дубно–Броди завершилася поразкою радянських військових частин. Це дало змогу німецьким танкам прорвати оборону військ супротивника на лінії старих укріплених районів, і вже 10 липня війська вермахту зайняли Житомир. З 391 танками, які залишились у фон Кляйста, він зміг з'єднатися з Гулеріаном і замкнути кільце оточення військ Південно-Західного фронту.

У результаті битви, до 30 червня 1941 року 2648 одиниць радянської техніки були

знищені повністю і не підлягали відновленню. Втрати з німецької сторони були вдесятеро менші – близько 260 машин (більша частина з яких була успішно відремонтована). І основна частина цих втрат стосується саме танкової битви у районі Луцьк–Рівне–Дубно–Броди.

Ворог досяг двох важливих результатів, які багато у чому визначили характер подальшої боротьби на Південно-Західному стратегічному напрямку германо-радянського фронту, а саме: знищив основні бронесили Південно-Західного фронту і підготував в оперативному відношенні свій прорив до Києва.

А поля під Дубном того спекотного літа 1941-го року перетворилися на танковий цвинтар. Людські втрати були ще жахливішими. «Ще до початку радянсько-німецької війни з'явився таємний наказ тодішнього наркома оборони Ворошилова, який забороняв екіпажам підбитих ворогом у бою танків покидати свої бронемашини, – згадує колишній танкіст Володимир Лис. – Вони повинні були або покінчити життя самогубством, або живцем згоріти у своїх залізних трунах». Тому, як повідомляють ще живі свідки тих подій, коли німці підбивали танк і хтось з екіпажу намагався з нього вистрибнути, то його свої ж відразу розстрілювали. Те саме було і з тими, хто намагався захватитись у посівах жита: їх знову ж таки свої просто косили з броньовика. Ось чому лежали наші захисники по всьому полю, як снопи. За підрахунками Володимира Лиса, у тій танковій битві свої ж знищили майже тисячу екіпажів, а якщо помножити на три чи чотири (стільки людей нараховували екіпажі), отримаємо число, що дорівнює чотирьом тисячам вбитих лише своїми.

Місцеві жителі стягнули загиблих бійців (близько 200 молодих хлопців-рядових, був лише один капітан) у дві глибокі воронки від авіаційних бомб, і в такий спосіб їх поховали. Але до цього часу ніхто не знає їх імен, рідні та близькі й не здогадуються,

У битві не на життя, а на смерть приймали участь близько 4000 танків з обох боків

де лежать останки дорогих їм людей, бо їхні захоронення до сих пір виорюються і засіваються.

Хоча цього річ минає 70 років від тих трагічних подій, до цього часу тут немає ні кургану, ні навіть маленького насипу, не встановлено обелісків, лишень поблизу дороги місцеві жителі встановили залізний хрест, на якому вказали, що на цьому жертвовому полі у 1941 році загинули воїни Червоної Армії. Та ще живі очевидці тих пам'ятних подій, найбільшим бажанням котрих є те, щоб була віддана належна військова, християнська та громадянська шана загиблим.

Намагаються отримати дозвіл на проведення перепоховань на колишньому полі битви і члени рівненської організації Українського вільного козацтва імені Северина Наливайка, але поки що ці намагання не принесли бажаних результатів. Велику подвижницьку роботу в цьому напрямку про-

Покинуті БТ-7, які застрягли в болоті. Південно-Західний фронт, червень 1941 р.

Тараканівський форт

вадить кошовий атаман Українського вільного козацтва ім. С. Наливайка Володимир Володимирович Мусій.

Найбільшою шанобою та вдячністю перед загиблими є святе ставлення до місць їх останнього спочинку, ретельне впорядкування та дбайливий догляд за могилами і збереження пам'яті про них.

Тому варто було би приїхати на Тараканівські поля і, за звичаями наших предків, провести Священну Всеукраїнську Толоку із впорядкування захоронень незаслужено забутих жертв, які першими прийняли удар агресора і, наскільки змогли, боронили нашу рідну землю від загарбника. Слід розбудувати на цьому полі Величний Пантеон Загиблих Захисників Рідної Землі.

Адже саме тут наприкінці XVIII століття по лінії Збараж-Броди-Берестечко-Сокаль пройшов кордон між Російською та

Австрійською імперіями. Для оборони своїх західних рубежів царський уряд прийняв рішення про будівництво системи оборонних укріплень. Під містечком Дубно для захисту залізничної лінії Львів-Київ будуватиметься Дубненський форт, що більш відомий під назвою Тараканівський форт.

Перші випробування для форту припадають на роки Першої світової війни. На початку війни у 1915 році частини південно-західного російського фронту відійшли з форту без бою. Руйнування об'єктів укріплення розпочалося влітку 1916 року, коли під час Брусилівського прориву російські частини вибили з цих укріплень частини 4-ої австрійської армії. У цих боях загинуло 200 австрійських солдатів; їх поховали біля форту.

1920 року війська Будьонного оточили, але не змогли вибити поляків з форту. Тому біля нього є поховання і польських вояків, а також бійців майже половини країн Європи, які служили в австрійській армії. Отже, є всі підстави, разом з розбудовою Пантеону Загиблих Захисників Рідної Землі, розглянути питання закладення і побудови Пантеону Загиблих Воїнів Європи у районі Тараканівського форту і у рамках цього заходу провести впорядкування та облаштування захоронень військових меморіалів присутніх там європейських країн. Це питання варто було б поставити і розглянути у рамках Європейської Ради або Ради Європи.

ДЖЕРЕЛА

1. Грабовський С. Три дні, які могли змінити хід війни. // <http://svoboda.com.ua/index.php?Lev=news&Id=352>
2. Дем'янчук О. Забуті жертви. – Вісті Рівненщини. – №7. – 18 лютого 2010.
3. Исаев А. Дубно 1941. Величайшее танковое сражение Второй мировой. – М., Издательства: Яуза, Эксмо, 2009.
4. Тарнавський М. Чи відбудеться примирення українських вояків? // <http://www.ji-magazine.lviv.ua/dyskusija/vlada/tarnavsk-2.htm>
5. Гончаров В., Исаев А., Свиринов М., Кошкин И., Дриг Е. Танковый прорыв. Советские танки в боях 1937–1942 гг. // <http://lib.rus.ec/b/191225/read>.